

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 316.343.32: 94 (477) "12"

Денис Руднік

ВПЛИВ БОЯРСЬКИХ ВЕРСТВ ГАЛИЧИНИ Й ВОЛИНИ НА ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ

У статті досліджується роль боярських верств Галичини й Волині в політичному житті князівств. Хронологічно розглядаються часи правління Ярослава Осмомисла, Володимира і Романа Мстиславича. Доводиться, що взаємини між князівською владою і місцевим боярством не лише після смерті Романа Мстиславича, а й раніше, переважно характеризуються як постійна боротьба із перемінним успіхом. Природно, що при сильних князях перемогу різними засобами отримувала князівська влада. Неоднозначною була і роль волинського боярства, яке традиційно в історичній літературі оцінюється як надійний спільник князівської династії, особливо при об'єднавчих процесах.

Ключові слова: роль боярства, Галицьке й Волинське князівство, державотворчі процеси, перемога князівської влади, політичне життя.

Актуальність проблематики викликана необхідністю звернення до складових князівської влади у різних землях Київської Русі, основ її правління в окремих регіонах. До того ж, відомо, що саме у Галичині боярство складало такий суспільний стан, який міг собі дозволити виклик навіть князівської династії. Натомість, волинське боярство за своїм походженням мало іншу природу ніж галицьке.

Раніше практично не зверталось уваги на роль боярської верстви у державотворчих процесах Галицької й Волинської земель, а лише на те, що їх дії заважали посиленню князівської влади. Чомусь вважалося, що боярство набувало найвищої сили під час повішення представників династії Ольговичів і влади боярина Кормильчича. Проте, факти свідчать, що це не зовсім так. Таким чином, об'єктом дослідження виступають соціально-економічні та політичні процеси у Південно-Західній Русі XII–XIII ст.

Особливу увагу звертаємо на державотворчі процеси та роль боярських верств у Галицькому та Волинському князівствах за часів правління Ярослава Осмомисла і Романа Мстиславича.

Основа мета статті полягає у детальному розкритті князівсько-боярських стосунків на основі аналізу літератури та джерельної бази.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі методів та засобів протистояння феодалів різного рівня; вивченні еволюції політичної влади земельної аристократії та відмінностей між нею у Галицькому та Волинському князівствах.

Основу джерельної бази статті складають давньоруські літописи [1–2]. Певні аспекти проблеми вже проаналізовані низкою вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, князівсько-боярські стосунки досліджено у роботах М. Котляра, О. Майорова [3–4], К. Софроненко [5]. На соціально-економічних процесах та внутрішньо-сімейних стосунках у князівській родині акцентували увагу українські історики діаспори: І. Кузич-Березовський [10] та О. Луговий [7]. Над цією тематикою працює Л. Войтович [6].

Ставлення боярства до державотворчих процесів у галицьких та волинських землях проявилось у його протистоянні князівській владі у різні історичні періоди. Діяльність боярських верств була можлива через його походження та матеріальне становище. У Галичині виникли соціальні умови, відмінні від інших земель Київської Русі. Насамперед, тут боярство відокремилось ще на ранніх етапах формування князівства. Між боярами було багато заможних людей, що на зразок західноєвропейських феодалів, жили в укріплених замках і мали сильні дружини. Зміцнення боярства М. Грушевський пояснював тим, що у Галичині упродовж чотирьох століть правила одна династія, представники боярських родин незмінно посідали високі посади. Не було внутрішніх переворотів, внаслідок яких одних бояр заступали інші. Земська демократія змінилася дружинною [8, с. 142, 145].

Ці території ставали місцем колонізації, у яких колоністи осідали в уже створених боярських сеньйоріях і таким чином підсилювали соціально-економічну базу місцевих бояр [9, с. 305]. Процес створення крупного землеволодіння в Галичині характеризувався різким відособленням вотчин одна від одної, що призвело до децентралізації земельних володінь. Бояри-землевласники

фактично розпоряджалися своїми володіннями на власний розсуд. Боярство жило осередками та мало досить великі особисті і спільні громадські маєтки, складало заможні шари населення. Усі високі військові посади, нижчі десятника та сотенного отримували служилі бояри та наймані степовики [10, с. 127].

Особливістю галицького боярства було те, що осілість та передача певних посад із покоління в покоління дали можливість зосередити в окремих родах значні багатства, а через посади, багатство та вічеві інститути воно мало впливи на місцеве населення й виступало самостійно, як громадський елемент. Саме тому існувала активна діяльність Володимирка Володаревича, Ярослава Осмомисла, Романа Мстиславича та Данила Галицького в обмеженні права віча чи, взагалі, його ліквідації [11, с. 48].

Протилежне відношення до князя спостерігається в Волинському князівстві, бояри якого підтримували князя та були його соціальною опорою, що створювало сильну політичну систему. Це зумовлено порядком формування земельної власності волинських бояр – вони залежали від князівського надання [5, с. 40].

Історія Галицько-Волинської держави, як відомо, характеризується постійною боротьбою бояр із князівською владою, де остання проходила через періоди перемог та поразок. Існує думка, що найбільший вплив на поразки князівської влади у боротьбі з могутнім боярством мала відносна слабкість княжого домену. Інтенсивний розвиток великої земельної власності поступово призводив до створення сеньйорій, володарі яких надавали землі своїм власникам за умов служби. Боярські верстви перетворилися на вотчинників. Княжі надання були лише малою часткою у порівнянні з тим, що вже мали бояри-вотчинники [12, с. 43–44].

Одними із найпомітніших були стосунки великих бояр князя Ярослава Осмомисла, який усі свої дії погоджував із ними, вони брутально втручалися у його життя, навіть спалили на вогнищі його дружину. Бояри намагалися керувати спадкоємцем Осмомисла – Володимиром [13, с. 97–98].

Конфлікт князя Ярослава Осмомисла з боярами датується 1173 р., коли його дружина Ольга із сином Володимиром змушена була втікати за кордон та провела там вісім місяців. Володимир пішов на налагодження відносин із суперником батька – князем Святославом. Ольга отримала запрошення від галицьких бояр повернутися та обіцянку взяти під охорону її чоловіка, що й було виконано. Так про це говорить літопис: "В томъ же лѣтъъ выбѣже княгини Ярославля изъ Галича въ Ляхи, съ сыномъ с Володимеромъ, и Кстятинъ Сѣрославичъ и мнози бояре сню быша тамо 8 мѣсяций. И начашася слати к ней Святополкъ и ина дружина, ваб яче ю поять, а "князя ти имемъ". Володимерь же посла ко Святослав ко Мстиславичу, прося у него Червьена: "Втъ ми будемо ту сидяче добро слати в Галичъ; аже ти сяду в Галичи, то Бужьськъ твой возъворочю и 3 города придамъ к тому". Святославъ же жа ему и кресъ къ нему цѣлова помагати ему; и пойде Володимерь къ Червьну и с матерью". Коханку Ярослава Анастасію Чагрівну було спалено на вогнищі [14, с. 514; 1, с. 385].

Смерть князя Ярослава Осмомисла у 1187 р., який, за словами В. Татищева, був отруєний, призвела до часткової зміни князів у Галичі [15, с. 70; 16, с. 452]. Спадкоємцем проголошено сина Анастасії – Олега. Бояри вигнали його та посадили на стіл Володимира, але й він не зміг їх задовольнити. На політичну арену вийшов волинський князь Роман, який запропонував вигнати Володимира та посадити його на стіл. Володимир зміг утекти до Угорщини. Роман не зміг довго княжити у Галичі та був вигнаний угорським королем, який посадив свого сина Андрія [14, с. 514]. Це стало, за словами Н. Полонської-Василенко, першою чужинецькою окупацією Галичини, яка стала прецедентом на багато років. На цю подію була показовою реакція київського митрополита Матвія, який закликав виступити на визволення Галича від "чужеплемінників". Галицькі бояри, у свою чергу, зверталися до різних князів по допомогу – Романа, Рюрика, Святослава. Навіть запросили Ростислава Берладника, але потім відмовилися підтримати його [17, с. 166].

Після повстання проти влади чужинців за підтримки суздальського князя Всеволода, Галичем оволодів Володимир Ярославич. М. Котляр наголошував, що "Певно Володимир Ярославич розраховував на те, що Всеволод, котрий перебував на далекому руському Північному Сході, мав набагато менше можливостей для втручання в галицькі справи, ніж Святослав Всеволодович і Рюрик Ростиславич". Коли він помер, не залишивши законного сина, то місцева династія поступово зникла. Розпочалася тривала боротьба за галицьку спадщину. Це дало можливість найближчому сусідові померлого – Роману Мстиславичу – реально претендувати на галицький престол [3, с. 130–131; 15, с. 71].

Смерть князя Володимира, що не залишив спадкоємця, спричинила новий виток міжусобиць, коли значна кількість князів будь-яким способом намагалися захопити цей престол. Серед них був князь Роман, який, за словами хроніста Вінцентія Кадлубека, будучи сусідом, мав найбільше шансів на успіх у цій справі. 1198 р. Роман Мстиславич просив польського короля Лешка віддати йому галицький стіл, намагаючись зобов'язати польського князя вірним підданством [18, с. 110].

Лешко погодився та виступив разом із Романом на Русь. Тут проявилася підступність боярства, яке робило ставку на свої сили та підтримку руських князів. "Галицька знать кидається Лешку назустріч та... обіцяє свою повну покірність, підкорення своїх людей,... обирають його королем... Такі слова говорили вони з хитрістю аби захопити поляків безтурботних, але хитрість їх невдовзі розкрилася. Перші їх міста не смиренно здавалися, а чинили опір... Коли Лешко, розоривши та захопивши міста, обложив Галич, говорить галичанам бігти, або готуватися до бою...", – пише польський хроніст В. Кадлубек [18, с. 111]. Коли ситуація склалася не на користь галичан, вони змушені були просити для себе князя. Їм нав'язують Романа. Бояри та воїни, у свою чергу, надсилають грамоти полякам, у яких обіцяли, якщо стануть польською провінцією, платити Лешку певну кількість золота, срібла, одягу, коней, биків та в'ючних тварин [19, с. 342].

Серед дослідників, існує й така думка, що князь Роман Мстиславич користувався широкою підтримкою саме галицького міського населення, тільки боярство боялося сильної князівської влади та змушене було шукати підтримки у польського короля [20, с. 87]. І. Крип'якевич звертає увагу на те, що існувала й група бояр, яка хотіла бачити на чолі князівства синів князя Ігоря Святославича. Він зазначав, що загострення суперечностей між партіями призвело до бою під Галичем, у якому союзником Романа виступив польський князь Лешко [21, с. 84].

У 1199 р. князь Роман Мстиславич посів галицький стіл. Внутрішня політика позначилася головним чином, на думку М. Грушевського, гострою боротьбою із боярством. Було вигнано з території князівства рід Кормильчичів – проводирів противної князю партії Ігоровичів. Відразу після відходу Лешка із Галичини, Роман захопив галицьких бояр. Інших представників знаті задобрих подарунками, а потім, через вигадані причини, стратив та відібрав їх майно [8, с. 12]. Роман усвідомлював, що Ігоровичі та київський князь Рюрик і прихильні до них бояри є його серйозною проблемою. Після вигнання Кормильчичів, він пішов на Рюрика війною у 1201 р. Війна закінчилася його тріумфом [22, с. 54]. "Роман спочатку був з галичанами ласкавий, але невдовзі зробився суворим та жорстоким до крайнощів. Він призиває до себе та хапає перших із галичан, які нічого поганого не очікували, яких публічно страчує мечем, кого закапує та засипає піском, кого на очах у всіх розриває на частини, з кого здирає шкіру, кого розстрілює стрілами. Рідні вбитих та майже вся знать втекли до сусідніх земель, перекладаючи провину на польського короля Лестка та поляків, що поставили над ними такого лютого князя, який не має людського обличчя. ... Він знищує своїм тиранством майже всю галицьку знать...", – писав Ян Длугош [19, с. 342–343].

На користь необхідності таких каральних заходів М. Грушевський зазначав, що князь не зміг примиритися з претензіями олігархів, при цьому ще й змушений був привести із собою з Володимира своїх вірних бояр, котрим довіряв і тим "мусив подразнити і так дразливих на пункті своїх впливів бор галицьких" [8, с. 13–14]. О. Майоров додає, що метою жорстоких страт, спричинених Романом у Галичі, була не просто ліквідація своїх ворогів та зведення особистих рахунків, а цілковите придушення бояр внаслідок закріплення власного становища на князівському престолі. Примітно, що жертвами стають "знатні бояри", тобто, найбільш відомі та авторитетні представники галицьких бояр, її визнані лідери. Вбивство саме цих людей призводить до покори галичан, а становище князя зростає до рангу "повновладного правителя" [4, с. 342, 346]. Наступною причиною такого вчинку князя дослідники називають існування "угорської партії" серед галицької аристократії, яка підтримувала угорського короля Бели і тому Роман, виходячи із інстинкту самозбереження вважав за необхідне знесилити або повністю її знищити [23, с. 36–38].

Допомагало Роману в боротьбі за галицький стіл підсилення влади у власному волинському князівстві. Князь намагався обмежити права світської і, можливо, духовної феодалної знаті та проводив політику союзу із міськими верхами ("лепшими мужами"), яких він: "...осовободиль бяшетъ отъ всихъ обидъ". Спираючись на васальне боярство та на підтримку міст і селянства, Роман досяг скріплення князівської влади та вступив у боротьбу за галицький стіл [10, с. 126; 24, с. 192]. Однією з причин прихильності волинської аристократії до Романа було можливе боярське походження його другої дружини Анни. Світське ім'я княгині не дійшло до нас, а літературне – Анна вона прийняла після постригу [3, с. 161–162; 25, с. 37]. Саме проблема другого шлюбу князя, на думку Л. Войтовича, належить до однієї із найскладніших, дослідженням якої займалася лише невелика частина істориків [26, с. 479–480].

Суперечливість питання призвела до появи неоднозначних поглядів на проблему. Однією із яких є родинні зв'язки з волинським боярством, або дрібними князями, через що Анна "почувала себе як вдома серед розбурханого боярського моря й мала серед бояр відданих їй та її сином людей" (М. Котляр, В. Пашуто, Н. Полонська-Василенко) [3, с. 161–162; 24, с. 192; 17, с. 195]. М. Котляр на користь цієї точки зору наводить "мовчання" літописів про родовід княгині, як особи не князівського походження. Саме прагнення отримати для себе підтримку серед волинської аристократії упродовж тридцятирічного правління у Володимирі, змусило Романа одружитися вдруге. Цьому сприяв перший шлюб із дочкою Рюрика Предславою, який не виправдав очікувань

через протидію тестя, що не бажав зміцнення Романа [3, с. 161–162]. З цією думкою не погоджується П. Грицак, зазначаючи, що мало правдоподібно, щоб людина із такими широкими родинними зв'язками походила лише із боярського роду. Історик знайшов "натяк на спорідненість Анни з угорськими, польськими та візантійськими пануючими родами" [22, с. 53].

Наступною є "католицька теорія". Католицькою принцесою називає княгиню М. Грушевський, що проявилось у її впливі на сина Данила заради отримання корони. "... якій не могло не бути приємною перспектива королівського титулу", – наголошував історик [8, с. 72].

Розкриває названу теорію й Л. Войтович, наголошуючи на тому, що далеких родинних зв'язків було б замало, аби угорський король прийняв вдову Романову із дітьми "яко милого сина свого", зважаючи на постійні претензії угорців на Галичину. Через складну систему міжнародно-династичних відносин, які Л. Войтович детально аналізує, що в разі "вигасання" галицької династії, Арпади потрапляли до числа легітимних спадкоємців. Тому Анна могла розраховувати на допомогу Андрія II тільки, якби він доводився їй близьким родичем. Вона аж ніяк не могла бути дочкою волинського боярина. Проте, дослідник більше схиляється до візантійської теорії [26, с. 480–487]. На користь угорських родичів свідчить літопис, називаючи Анну "ятрівкою" (жінка брата) короля Андрія II [2, с. 7].

Третьою теорією є зв'язки вдови з візантійськими імператорами. Про це свідчить історик діаспори О. Луговий, британський історик М. Пері [7, с. 57; 27, с. 117]. Думку поділяє сучасний дослідник О. Майоров. Він вважає, що вдова Романа, Анна була дочкою імператора Ісака II від першого шлюбу, віддана у дитинстві до монастиря. З часу правління імператора Олексія III, чернецтво з неї було знято, що відкривало перспективу заміжжя. Вона могла відіграти роль у скріпленні союзу імператора із галицько-волинським князем. О. Майоров наводить значну доказову базу. Зокрема, згадує відкрити в с. Столп'є, поблизу Холма, кам'яної вежі. Це було можливе місце перебування княгині після прийняття нею постригу в 1219 р. Вежа мала ознаки русько-візантійського стилю, що могло свідчити про особистий досвід перебування княгині у споруді такого типу. Наступним аргументом професора О. Майорова виступають імена грецьких родичів Ірини, дружини германського короля Філіпа, серед яких є ім'я Єфросинії, що могло належати "великій княгині Романовій" до постригу 1219 р. [28, с. 113–115].

Дискусійність питання про родинні відносини княгині Анни відкриває поле для подальших історіографічних та джерелознавчих досліджень. Ми, у свою чергу, поділяємо точку зору "угорської теорії", адже, лише сильні зв'язки саме із королем Андрієм (Андрашем) II могли привести Анну до його володінь та тривалі їх стосунки навколо галицького престолу.

Загалом, державотворча діяльність князя Романа, особливо об'єднання Галицького та Волинського князівств високо оцінюється істориками та сучасниками. Літопис називає його "державцем усієї Руської землі, князем галицьким". І в разі приєднання до Галицько-Волинської держави ще й Чернігівського князівства, в її межах опинилися б фактично усі етнічні українські землі. Тому під час правління князя Романа існувала можливість утворення єдиної української держави. Створенню об'єднаного князівства певною мірою сприяли традиції політичних зв'язків і етнічної близькості населення цієї території. На відміну від поліетнічної Старокиївської держави, відтепер вона розвивалася на єдиній українській основі [2 с. 6; 15, с. 72; 29, с. 112; 30, с. 25].

Волинь і Галич об'єдналися і склали велике і могутнє князівство, рівне крупним європейським королівствам. Коли Роман оволодів ще й Києвом, у його руках опинилася територія, що дорівнювала Священній римській імперії Фрідріха Барбаросси [14, с. 515]. Проте існувала опозиція централізму князя Романа всередині князівського боярського стану. На Волині такою групою невдоволених були нащадки Ізяславичів. Це – удільні князі, які володіли, зазвичай, одним-двома містами, декількома містечками та околицею. До 1205 р. такі князі виступали проти Романовичів. На деяких таких князів він зміг поширити свій вплив тільки у 1203-х рр. Проте, загалом, ідея великокняжої влади не була чужою дрібним удільним князям, яких не було й так багато, з яких один чи другий могли загинути на війні, померти природною смертю або змінити переконання. У Галичині протистояло земське боярство, що відзначалося високою культурою, розвиненою становою солідарністю, матеріальною незалежністю та ненавистю до Романовичів, носіїв принципу сильної княжої влади [22, с. 60].

Активна внутрішня та зовнішня політика князя Романа завершилася під час походу 1205 р., що був запланований проти поляків. Похід безславно завершився 19 червня 1205 р. біля Завихвоста на Віслі, на півдорозі між Володимиром та Краковом. Лешек спільно із братом Конрадом розгромили руське військо та вбили князя Романа. Перемога була настільки значною, що поляки збудували вівтар у Краківському соборі. Смерть Романа, означала кінець цілої епохи. Передусім, Галицька земля була відкрита для зовнішнього вторгнення [31, с. 65–66].

І. Кузич-Березовський вважає, що до загибелі галицько-волинського князя були причетні бояри. Дослідник наголошував на тому, що саме вони видали полякам плани Романа із невеликим

загоном об'їхати власне військо. Вороги підготували замасковану засідку та в рукопашному бою вбили Романа. Історик висловив своє думку, ґрунтуючись на даних польської Сандомирської хроніки, не наводячи безпосередньої вказівки на боярство, припускаючи, що засідка могла з'явитися на шляху князя тільки якщо хтось видав його плани [10, с. 126].

Польський хроніст Я. Длугош звертав увагу на ще одну обставину долі Романа. Тіло князя, що було поховано у Сандомирі, за наказом польського князя Лешка, було викопане та викуплене за тисячу марок сріблом руською знаттю та перевезене для поховання до Володимира [19, с. 349]. Згідно із даними дослідників, цей матеріал у праці Я. Длугоша є унікальними, а не запозиченим у попередників, що свідчить про використання хроністом польських джерел, що до нашого часу не збереглися [32, с. 273].

Таким чином, боротьба між князівською владою й боярською опозицією існувала практично завжди. Методи боротьби особливо не змінювалися. В об'єднаній державі князі традиційно спиралися на волинську знать, а не на галицьку.

Список використаних джерел

1. Летопись по Ипатскому списку. – СПб: Издание Археографической комиссии, 1871. – 710 с. 2. Галицько-Волинський літопис / [Відр. за випуск Р. М. Федорів]. – Львів: "Червона калина", 1994. – 254 с. 3. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь / М. Ф. Котляр // Україна крізь віки. – К.: Альтернативи, 1998. – Т. 5. – 335 с. 4. Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община / А. В. Майоров. – СПб: Университетская книга, 2001. – 640 с. 5. Софроненко К. А. Общественно-политический строй Галицко-Волынской Руси XI – XIII вв. / К. А. Софроненко. – М.: Гос. изд. юрид. лит., 1955. – 140 с. 6. Кузич-Березовський І. Жінка і держава / І. Кузич-Березовський. – Варрен, 1970. – 291 с. 7. Луговий О. Визначне жіноцтво України / О. Луговий. – Торонто: Український робітник, 1942. – 251 с. 8. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. – К.: Наук. думка, 1993. – Т. III. – 593 с. 9. Юшков С. В. Нариси з історії виникнення і початкового розвитку феодалізму в Київській Русі / С. В. Юшков. – К.: Наук. думка, 1992. – 352 с. 10. Кузич-Березовський І. Березівське боярство на тлі історії України / І. Кузич-Березовський. – Детройт, 1962. – 322 с. 11. Петрик А. Ідеологія галицького боярства та її вплив на трансформацію Галицько-Волинської держави / А. Петрик // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2004. – Вип. VIII. – С. 46–58. 12. Нариси з історії Української державності (до кінця XIX століття). Монографія / [В. М. Бодрухин, І. В. Довжук, В. Ф. Литвиненко]. – Луганськ: Вид-во СЛУ, 2000. – 135 с. 13. Котляр М. Данило Галицький. Біографічний нарис / М. Котляр. – К.: Видавничий дім "Альтернативи", 2002. – 328 с. 14. Рыбаков Б. А. Киевская Русь и русские княжества XI–XIII вв. / Б. А. Рыбаков. – М.: "Наука", 1982. – 599 с. 15. Бодрухин В. М. Чернігівська земля-князівство: монографія / В. М. Бодрухин. – Луганськ: Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2002. – 132 с. 16. Татищев В. История Российская / В. Татищев. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. – 2003. – Т. 2. – 732 с. 17. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2-х т. Т.1: До середини XVIII ст. / Н. Полонська-Василенко. – К.: "Либідь", 2002. – 672 с. 18. Щавелева Н. И. Польские латиноязычные средневековые источники / Н. И. Щавелева. – М.: Наука, 1990. – 210 с. 19. Щавелева Н. И. Древняя Русь в "Польской истории" Яна Длугоша / Н. И. Щавелева. – М.: Памятники исторической мысли, 2004. – 495 с. 20. Головко А. Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв. / А. Б. Головко. – К.: Наукова думка, 1988. – 135 с. 21. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство / І. П. Крип'якевич. – К.: Наукова думка, 1984. – 176 с. 22. Грицак П. Галицько-Волинська держава / П. Грицак. – Нью-Йорк: НТШ; Видавництво "Обнова", 1958. – 176 с. 23. Смирнов М. Судьбы Червонной или Галицкой Руси до соединения ее с Польшею / М. Смирнов. – СПб: Типография Лермонтова, 1860. – 154 с. 24. Пашуто В. Т. Очерки истории Галицко-Волынской Руси / В. Т. Пашуто. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – 333 с. 25. Пушкарева Н. Л. Женщины Древней Руси / Н. Л. Пушкарева. – М.: Мысль, 1989. – 286 с. 26. Войтович Л. Княжа доба: портрети еліти / Л. Войтович. – Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2006. – 782 с. 27. Petrie M. The Cambridge History of Russia. Volume I: From early Rus' to 1689 / M. Petrie. – Cambridge, 2006. – 777 p. 28. Майоров А. В. К вопросу о происхождении второй жены Романа Мстиславича: дочь императора Исаака II в Галицко-Волынской Руси / А. В. Майоров // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – Вип. 22. – С. 111–118. 29. Грушевський М. Ілюстрована історія України з приложеннями і дополнениями / М. Грушевський. – Донецьк: БАО, 2008. – 768 с. 30. Малик Я. Історія української державності / Я. Малик, Б. Вол, В. Чуприна. – Львів: Світ, 1995. – 248 с. 31. Феннел Дж. Кризис средневековой Руси. 1200–1304 / Дж. Феннел. – М.: Прогресс, 1989. – 296 с. 32. Майоров А. Новые издания источников по истории Галицко-Волынской Руси (библиографический обзор) / А. Майоров // Княжа доба: історія і культура. – 2008. – Вип. 2. – С. 268–274.

Денис Рудник

ВЛИЯНИЕ БОЯРСКИХ СЛОЕВ ГАЛИЦИИ И ВОЛЫНИ НА ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ПРОЦЕССЫ

В статье исследуется роль боярских слоев Галичины и Волыни в политической жизни княжеств. Хронологически рассматриваются периоды правления Ярослава Осмомысла и Романа Мстиславича. Доказывается, что взаимоотношения между княжеской властью и местными боярами не только после смерти Романа Мстиславича, но и раньше, преимущественно характеризуются как постоянная борьба с переменным успехом. Естественно, что при сильных князьях победу разными способами получала княжеская власть. Неоднозначной была роль и волынского боярства, которое традиционно в исторической литературе оценивается как надежный сообщник княжеской династии, особенно при объединительных процессах.

Ключевые слова: роль боярства, Галичское и Волынское княжество, государственные процессы, победа княжеской власти, политическая жизнь.

Denis Rudnik

INFLUENCE OF SEIGNIORIAL LAYERS OF GALICIA AND VOLHYNIA ON THE STATE PROCESSES

In the article is investigated the role of seigniorial layers of Galicia and Volhynia in political life of principalities. The periods of board of Yaroslav Osmomysl and Roman Mstislavich are chronologically considered. It is proved that relationship between the princely power and local boyars not only after Roman Mstislavich's death, but also earlier, is mainly characterized as continuous fight against variable success. It is natural that at strong princes the victory was received in the different ways by the princely power. The role was ambiguous and the Volhynia nobility which is traditional in historical literature is estimated as the reliable accomplice of a princely dynasty, especially at unifying processes.

Key words: nobility role, Galicia and Volhynia principality, state processes, victory of the princely power, political life.

УДК 94(477.8:4)

Юлія Курдина

РОЛЬ УНІВСЬКОЇ ЛІСОВОЇ ГУТИ В РОЗВИТКУ ГУТНИЦТВА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА XV – ПЕРША ПОЛОВИНА XVIII СТ.)

У статті розглядаються основні аспекти організації гутництва в останній третині XV – першій половині XVIII ст. та Унівська лісова гута на основі археологічних даних. Подається опис склоробних печей, інструментів, скляних виробів та інших знахідок. На основі цього робляться висновки щодо значення цієї пам'ятки для визначення рівня розвитку місцевого скловиробництва та перспектив продовження вивчення гутти.

Ключові слова: гутництво, Унів, венеційське скло, склоробна піч, скляні вироби.

Дослідження історії становлення та розвитку склярства важливе для повнішого сприйняття багатогранності суспільно-економічних та історичних процесів, поширення торгівельних та культурних зв'язків між різними регіонами, групами населення та народами. Водночас вивчення осередків гутництва дозволяє робити висновки стосовно рівня майстерності склоробів того чи іншого регіону, ролі та місця декоративно-ужиткового мистецтва у повсякденному житті населення. Саме це обумовлює актуальність нашого дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше здійснено комплексний аналіз одного із осередків західноукраїнського гутництва – Унівської лісової гутти. Водночас аналіз проводиться нерозривно із зазначенням основних тенденцій розвитку склярства регіону.

Об'єктом дослідження виступає Унівська лісова гута як складова західноукраїнського гутництва.

Предметом дослідження є особливості організації склоробної справи на західноукраїнських землях, конструкція склоробних печей Унівської гутти, скляні вироби та техніка їх виготовлення.

Мета дослідження – висвітлити місце та значення Унівської лісової гутти у розвитку склярства на західноукраїнських землях в окреслений період.

Завдання дослідження – окреслити характерні риси гутництва на західноукраїнських землях, провести співвідношення лісового гутництва та міського склоробного ремесла регіону, здійснити